

SVEN LUNDKVIST

SVEN LUNDKVIST gick bort den 7 januari 2017, och han skulle i år ha fyllt 90 år. När han fyllde 60 år fick han en festskrift med titeln *Arkivet, historien, rörelsen*. Om man till dessa begrepp lägger även ordet "familjen", med hustru Karin, de sex barnen, sexton barnbarnen och barnbarnsbarn, får vi en bild som nog ganska väl täcker in Svens vardag och gärning.

Sven Lundkvist föddes 1927 i Gagnef, där fadern Edvin var pastor i missionsförsamlingen. Han växte upp i den frikyrkliga rörelsen och fortsatte den vägen under skolåren i Örebro och studenttiden i Uppsala. Waldenströmska studenthemmet med sina kristna värden och Nykterhetsvännernas Arken i Uppsala var fasta punkter för honom. Det frikyrkliga intresset stod fast, och han skulle med stort engagemang åta sig nya förtroendeposter under hela livet. Under 1970-talet var han ordförande i Uppsala missionsförsamling och under 1980-talet ordförande i styrelsen för Teologiska seminariet på Lidingö samt ledamot av styrelsen för Svenska missionsförbundet. Långt in under senare år fortsatte han arbetet i kyrkans tjänst.

I slutet av 1950-talet finner vi honom på Historicum i Uppsala som amanuens, först elev till Erik Lönnroth och sedan till Sven A. Nilsson. Han disputerade på avhandlingen *Gustav Vasa och Europa. Svensk han-*

dels- och utrikespolitik 1534–1557, och visade att kungens utrikespolitik i varje fall under de första åren var betydligt mer aktiv, än vad man tidigare hade ansett. Fakultetsopponent var Ingrid Hammarström, som i sin tiosidiga recension i *Historisk tidskrift* framhöll verkets prägel av diskussionsinlägg och sammanfattade avhandlingen som välgrundad och välavvägd, ”en kraftfull, kunnig och grundlig genomarbetning av ett svårt och viktigt ämne”.

På det följde docentjänster i Uppsala och Stockholm samt en återkomst till Uppsala som lektor. Samtidigt hade han via en uppsats om Hertig Karl inlett en orientering mot 1600-talet och stormaktstidens militärsamhälle i anslutning till det 1600-talsprojekt som utvecklats under Sven A. Nilssons ledning. Detta var ju de stora historiprojektens tid. Här bidrog Sven med ett bidrag i *Kungl. Svea Livgardes historia* rörande krigsmakten under förmyndarregeringen och drottning Kristina (1963, 1966), uppsatser om slaget vid Breitenfeld (1963) samt svensk krigsfinansiering 1630–1635 (1966).

Men sedan kom intresset för ”historien” och ”rörelsen” att förenas på ett fruktbart sätt. Humanistiska forskningsrådet tog initiativet till det omfattande forskningsprojektet ”Klassamhället: Folkrörelserna” under ledning av Erik Lönnroth. Sven Lundkvist blev tillsammans med Carl-Göran Andrae forskningsledare och fick bygga upp arbetet, lägga fast forskningsinriktning och genomföra arkivinventeringar och materialinsamling, och i det kunde man ta hjälp av tidens stora innovation, data-tekniken.

Det breda anslaget i folkrörelseprojektet bidrog till att generera mycket ny forskning. Sven Lundkvist publicerade själv de båda sammanfattande verken *Politik, nykterhet och reformer – en studie i folkrörelsernas politiska verksamhet 1900–1920* (1974) samt *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920* (1977). Detta var inkännande inblickar i fenomen som har varit identitetsskapande i det svenska samhället, och de byggde på ett omfattande grundmaterial. Föga förvånande kom ändå med tidens nya tankeströmningar viss kritik mot att de materialistiska tolk-

ningsramarna inte hade fått tillräcklig uppmärksamhet. 1976 var det dags för Sven Lundkvist att byta till tjänsten som professor i historia i Umeå. Tiden där blev kort, men han hann medverka i initiativet till det tvärvetenskapliga Luleälvdalsprojektet.

Så har vi då "arkiven". Sven Lundkvist kände arkiven som forskare, och han tillhörde dem som inte drog sig för svårtillgängligt källmaterial. Hans favorituttryck var "borra", att "borra" djupare i materialet. Han skulle aldrig ha hemfallit åt vårdslösa och mindre medkännande uttryck som att "gräva" eller "rota" i arkiven.

1979 utnämndes han till riksarkivarie. Han var den förste på den posten sedan Helge Almquist på 1920-talet som inte hade sin bakgrund i arkivverksamheten. Men han kunde särskilt bidra med en brygga till användaren, forskaren, och han poängterade ofta att han som sin främsta uppgift såg att tala för forskningens behov. Det var en viktig uppgift, men långt ifrån enkel.

1960- och 1970-talen hade varit en period utan motstycke i den moderna svenska statens utveckling och det hade satt spår även i Riksarkivet. Men på rekordären följde magra år. Med de nya tidernas reformer kom också politiska spelregler och behovet att uttrycka sina ambitioner på lämpligt sätt. Att Riksarkivet trots ett inbyggt motstånd mot kulturpolitikens snabba pendelrörelser inte var mycket senare än förvaltningen i övrigt att anpassa sig kan förstås. Det har sagts om den brittiske arkivmannen Sir Hilary Jenkinson, att han med ett engagerat motstånd mot den nya tidens krav hade lyckats att sätta Public Record Office på kartan – nackdelen var bara att han fått statsmakterna att markera nationalarkivet som fientligt territorium. Och det gällde det att undvika.

De senaste decenniernas strävan att flytta över verksamheten mot arkivbildningens källa, myndigheterna, hade bidragit till att öka avståndet mellan historiestudierna och arkivyrket. Från och med 1970-talet etablerades utbildning i arkivvetenskap i samarbete mellan Riksarkivet och universiteten. Det tidigare kravet för arkivarietjänst på minst fil. lic.-examen i historia eller liknande avskaffades följdenligt. Inriktningen på

administrativa rutiner bidrog till att minska utrymmet för den forskarutbildade historikern. Tendensen var likartad i hela västvärlden.

Det tidiga 1900-talet hade arkivverksamheten revolutionerats genom skrivmaskinen, löskortsystemen och mikrofilmen. Nu kom datorerna, den banbrytande datalagen och Riksarkivets nya samarbetspartner, eller snarare motpart, Datainspektionen. Sven Lundkvist hade med sin bakgrund i Folk rörelseprojektet kommit i kontakt med datoriseringen och utnyttjat den i forskningens tjänst. Vid inledningen av 1980-talet hade Riksarkivet ett väl utbyggt datalagringsarkiv med långt över 1,000 magnetband, och man befann sig i detta hänseende långt framför de flesta andra nationalarkiv.

Erfarenheten från satsningar som Demografisk databas i Haparanda blev inkörspport till en av det sena 1900-talets stora landvinningar, Svensk arkivinformati on eller SVAR i Ramsele i Ångermanland. 1984 blev SVAR en enhet inom Riksarkivet. Från folk rörelseprojektet hade Sven erfarenhet av regionala satsningar, men det rädde delade meningar i Riksarkivet, och när han i ett officiellt sammanhang plötsligt och med emfas deklarerade Riksarkivets vilja att ta fullt ansvar för den främmande fågeln, kände många betydande vånda. Men det hela blev en stor framgång och med arkivmaterial på mikrokort och sedan elektroniska medier utvecklade man sig till en viktig nationell aktör. Verksamheten skulle utvidgas till många arbetsplatser runt landet. Men samtidigt fylldes utrymmena i snabb takt och den traditionella selektiva gallringen kom snart att konfronteras med urvalsmetoder, kvantitativa synsätt, etiska frågor och långvarigt utredande.

I sökandet efter generella regler blev det olika slag av statistiska eller regionala urval som låg i tiden. Särskilt kulturgeografen Torsten Hägerstrand kom att ange tonen för de närmaste årens gallringsfilosofier. Han såg för sig hur man med datateknik skulle kunna simulera historiska förlopp, och med tidens positivistiska ambition att lägga grund för önskade samhällsförhållanden, utarbetades ett *Förslag till intensivdataområden*. Vissa handlingar skulle kunna bevaras i vissa län, medan man

på andra håll i landet kunde gå hårdare fram. En metod för forskning i typförhållanden således, men inte för specifika eller individinriktade studier.

1981 ledde ett regeringsinitiativ till betänkandet *Samhällets arkivproblem*, som bland de forskningsintresserade arkivarierna snart döptes om till ”Samhällets olycksbarn”. Fältarbetet, myndigheternas arkivbildning, stod i högsätet och det på bekostnad av uppgifter som forskarservice och bevarande av äldre material. Här hade nu pendeln slagit långt ifrån de traditionella intressena, och Sven Lundkvist sammanfattade inställningen med att gallring visserligen var nödvändig, men han var starkt emot den etiska gallringen, gallring för att skydda integritet, vilken han på goda grunder ansåg utgöra ett hot mot forskningens intressen.

För att överpröva hela området tillsatte Regeringen en ny utredning, 1985 års arkivutredning, som blev genomgripande men också tog en ny kurs. Utredare blev Pär-Erik Back, statsvetare i Umeå och gammal kollega till Sven Lundkvist. Betänkandet *Öppenhet och minne* blev en vattendelare. Nu betonades att arkivverksamhetens främsta uppgift var kunskapsförsörjning. Behovet av information hade ökat, och kunskapen var nödvändig för medborgarnas medverkan i den demokratiska processen, som det hette med tidens främsta honnörsord. Den effektiviserande verksamheten förvandlades från mål till medel.

Ställningstagandet innebar ett trendbrott. I bakgrunden fanns arkivstatens starka motståndskamp men också samhällsintressen: 1974 års kulturpolitiska proposition, den kulturintresserade utbildningsministern Bengt Göransson, departementets båda statssekreterare, den folkbildningsintresserade Gunnar Svensson och statsvetardocenten Sverker Gustafsson samt 1987 års forskningspolitiska proposition, som kraftigt markerade arkivens roll i forskningssammanhangen.

En viktig faktor var också samhällsekonomi, som för en tid hade blivit ganska expansiv och tillät att man tonade ned kraven på rationalisering och besparing. Tjänster som mottagande, förvaring och vård skulle

i fortsättningen varje myndighet själv få betala för. Det var en innovativ idé, dittills inte prövad vid något annat lands nationalarkiv. I mycket var detta ett resultat av en ändrad samhällsfilosofi, en reaktion på datatekniken och en följd av det ökande historieintresset. För Sven Lundkvist innebar det också, att han kunde medverka i utarbetandet av 1991 års nyskapande arkivlag.

Men det var inte bara Arkivutredningen som öppnade för en mer positiv syn på forskningsverksamheten i Riksarkivet. Tanken på en samlad analyserande översikt över alla bestånd i Riksarkivet hade mognat sedan generationer. Med Sven Lundkvists pådrivande stöd beslöt man 1984 att inleda arbetet. Det var ingen enkel uppgift. Arbetet krävde inte bara en djup kännedom om bestånden. Det skulle utföras i en miljö som präglades av en kritisk tradition samt en viss benägenhet hos generationer av arkivarier att hålla på sina egna kunskaper.

Arbetet gick vidare men i den takt som grundligheten dikterade, ända tills 1987 års forskningspolitiska proposition presenterade en betydande satsning inom arkivområdet. Riksarkivet upprättade ett program för forsknings- och utvecklingsverksamhet, och ambitionen med beståndsöversikten kunde utvidgas väsentligt. Resultatet blev så småningom ett tolvbandsverk på högsta internationell nivå.

Detta var också en tid när frågor av teknisk natur alltmer kom att lösas med gemensamma internationella standarder och när upplösningen av kolonialsystemen och det kalla krigets låsningar kunde leda till att arkiven blev politik. Sven såg värdet i det internationella samarbetet och deltog flitigt och uppskattat i samarbetet med de nordiska kollegerna och inom arkivens världsorganisation. Nationalarkiven i många länder runt jorden kunde nu ta del av det hjärtliga skratt som kollegerna i Riksarkivets korridorer hade sett som ett av hans kännetecken.

Sven Lundkvist var nog nöjd med sitt arbete, när han 1991 lämnade Riksarkivet. Den nationella arkivverksamheten vilade på den nya arkivlagen, och i Riksarkivet arbetade man med att fullfölja forskningsprogrammet. För honom själv blev det nu möjligt att återkoppla till ”histori-

en” med åtskilliga bidrag till stormaktstiden, den norrländska historien och folkrörelserna samt till ”rörelsen” med ett fortsatt starkt engagemang i missionsförbundet. I Kungl. Vitterhetsakademien umgicks han och arbetade sedan 1981. Under en period av sju år var han vice preses, och det var han som återupptog utgivningen av Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling i samarbete med Riksarkivet.

Sven var en idrotts- och friluftsmänniska. Det var uppenbart också under docenttiden i Stockholm, när han med entusiasm följde med amanuensernas terränglöpning och fotboll vid Hellasgården. Den vida skogen vid hemmet i Vänge liksom den jämtska terrängen vid Strömsund inbjöd till vandringar och skidåkning. En vårvinter för en del år sedan berättade han, att han velat utnyttja det som förmodligen var säsongens sista skidtur. All snö hade töat bort utom en tvåhundra meter lång sträng längs den skuggigaste dikesrenen. Där körde han fram och tillbaka tills krafterna tröt, med samma engagemang och koncentration som när han ”borrhade” i källmaterialet.

Erik Norberg